

provide banking institutions the opportunity to feel itself easy in any situation even in spite of some changes in national economic of the country.

We should notice, that in order to overcome banking crisis we need effective system of crisis management, which can predict and detect crisis. In this manner crisis management should comprise all stages of development of crisis state, including its prevention and prediction.

Key words: *crisis, crisis management, restructuring, reorganization, banking crisis.*

Стаття надійшла 10 березня 2014 р.

УДК 65.012.8

В. Ю. Курницька

МЕТОДИКА ОЦІНКИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Розглянуто сучасні загрози національній економічній безпеці. Визначено оцінку зовнішньоекономічної безпеки, що дозволила оцінити ступінь відповідності показників міжнародної торгівлі України та виявити низку негативних тенденцій у цій сфері. Проаналізовано сферу технічного регулювання та основи стандартизації. Запропоновано індикатор частки продовольчих товарів в експорті, який дозволить певною мірою відстежувати вплив зміни норм і правил технічного регулювання на структуру експорту. Обґрунтовано відмінності технічного регулювання в розвинених країнах ЄС та її позитивний вплив на зовнішньоекономічну безпеку держави.

Ключові слова: *зовнішньоекономічна безпека, зовнішньоекономічна діяльність, індикатор, порогове значення, експорт, зовнішня торгівля, імпорт, стандартизація, технічне регулювання, конкурентоспроможність.*

Постановка проблеми. Торгівля товарами України з країнами ЄС характеризується тенденцією до зниження обсягів експорту, що свідчить про необхідність реформування системи технічного регулювання, окреслюючи незадовільний стан зовнішньої торгівлі України.

Стрімке зростання імпорту обох сторін після скасування ввізних тарифів стримуватимуть технічні бар'єри – відмінності у вимогах до якості продукції, її характеристик і процедури оцінки відповідності. Саме вони є нині головними перешкодами для зовнішньої торгівлі України, особливо з ЄС.

Запровадження європейських норм технічного регулювання розглядається нами, з одного боку, як каталізатор структурної інтеграції

України та ЄС, оскільки забезпечить збільшення частки українських експортерів на європейському ринку та покращить структуру зовнішньої торгівлі. З іншого боку, вважаємо співробітництво України з країнами ЄС щодо реформування вітчизняної системи технічного регулювання дієвим інструментом активізації експортної діяльності конкурентоспроможних галузей, поглиблення міжнародної секторальної співпраці, як основи зміцнення виробничої, зовнішньоекономічної та інвестиційної складових економічної безпеки.

Стан дослідження. Підсумовуючи результати тривалих досліджень у сфері зовнішньоекономічної безпеки України, зазначимо, що вагомий внесок у розвиток методології дослідження економічної безпеки держави здійснили вітчизняні науковці, серед яких А. Сухорук, С. Мошенський, О. Петрук, Л. Яремко, І. Бабець. Саме вони класифікували загрози економічній безпеці держави, обґрунтували граничні рівні окремих індикаторів економічної безпеки, розробили рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України [2]. Окреслена також економічна стратегія структури на зростання національної економіки та адаптація до конкурентоспроможності української продукції. Широкий спектр питань розглянуто у дослідженнях І. Мойсеєнко, а саме – основні принципи і методи моделювання економічних систем і проведення досліджень з огляду на теорію безпеки [13]. М. Флейчук розглядає взаємозв'язок і взаємозалежність глобальної та національної безпеки, подає класифікацію загроз національній економічній безпеці [13]. Висвітлюють питання угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС такі вітчизняні учені: В. Будкін, А. Мокій, А. Філіпенко, О. Шнирков.

Поза увагою дослідників залишається питання, як саме запровадження стандартів вплине на зовнішньоекономічну безпеку України; Які реформування національної системи технічного регулювання пришвидшити покращенню зовнішньої торгівлі держави та наслідки, які призведуть до недостатнього чи надмірного підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів на європейських ринках.

Мета статті – проаналізувати відкритість економіки щодо забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України, застосування системного підходу ЄС для покращення технічного регулювання, вивчення структури промислового виробництва, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності на основі інтеграції держави. Запровадження європейських норм технічного регулювання розглядаємо як каталізатор структурної інтеграції України та ЄС, оскільки це забезпечить збільшення частки українських експортерів на європейському ринку та покращить структуру зовнішньої торгівлі.

Виклад основних положень. В умовах посилення інтеграції економіки України у світовій економічній системі питання зовнішньоекономічної безпеки набуває дедалі більшої актуальності. Зовнішньоекономічна безпека полягає в мінімізації збитків держави від дії негативних зовнішніх економічних чинників, створенні сприятливих умов для розвитку економіки шляхом її активної участі у світовому розподілі праці, відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам [1].

Підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності України однаково залежить від активізації економічного співробітництва на західному у східному векторах.

Перспективи співробітництва України в межах ЄС і ЄП визначаються можливостями збільшення обсягів товарного експорту з України, диверсифікації українського експорту за умов підвищення конкурентоспроможності продукції [2]. Формування пріоритетів і стратегічних напрямів розвитку зовнішньоекономічної діяльності нашої країни, має відбуватися з урахуванням критеріїв економічної безпеки.

Для оцінки зовнішньоекономічної безпеки України застосуємо методичний підхід, запропонований Методикою розрахунку рівня економічної безпеки [3].

Результати розрахунку індикаторів зовнішньоекономічної безпеки дозволили оцінити ступінь відповідності показників міжнародної торгівлі України критеріям економічної безпеки та виявити низку негативних тенденцій у цій сфері. Так, частка імпорту у внутрішньому споживанні держави істотно перевищує порогове значення (30%), зокрема у 2011 р. – майже вдвічі (табл.).

Єдиний індикатор, значення якого не перевищує межі допустимих значень (25%), частка імпорту продовольства у внутрішньому споживанні держави. Питома вага провідної країни-партнера (Росії) була найнижчою у 2008 р. і поступово зростала до 32,4% у 2011 р., що перевищило порогове значення цього показника (30%) і свідчить про загрозу зовнішньоекономічній безпеці України через залежність від зовнішньоторговельної політики Російської Федерації.

Для розвитку зовнішньоекономічної діяльності України, з точки зору економічної безпеки, особливо слід ураховувати географічний фактор. Зокрема, проблему надмірної залежності зовнішньої торгівлі від Росії, яка є домінуючим постачальником в Україну деяких стратегічних товарів, насамперед критичного імпорту, та споживачем значних обсягів вітчизняної продукції, слід вважати ґрунтовною загрозою національній економічній безпеці [1].

**Динаміка індикаторів зовнішньоекономічної безпеки України
у 2008–2012 рр.**

Індикатор	Роки				
	2008	2009	2010	2011	2012
Частка імпорту у внутрішньому споживанні держави, %	56,3	45,8	53,1	59,4	53,3
Частка імпорту продовольства у внутрішньому споживанні держави, %	4,25	4,98	5,0	4,56	4,7
Питома вага провідної країни-партнера в загальному обсязі зовнішньої торгівлі, %	23,05	25,5	31,8	32,4	29,3
Питома вага сировинних і низькотехнологічних товарів у загальних обсягах експорту, %	67,4	68,4	66,6	68,7	65,4
Коефіцієнт покриття імпорту експортом	0,78	0,87	0,85	0,83	0,81
Відношення обсягу експорту до ВВП, %	35,3	33,9	38,0	42,0	39,1
Відношення обсягу імпорту до ВВП, %	45,1	38,8	44,9	50,7	48,1

Розраховано за: [4–6].

Питома вага сировинних і низькотехнологічних товарів у загальних обсягах експорту не повинна перевищувати 40% [3]. Проте, упродовж 2008–2012 рр. значення цього показника істотно перевищувало порогове значення, а у 2012 р. дещо зменшилося і становило 65,4%. Водночас структура експорту України залишається неефективною, частка високотехнологічних товарів в експорті у 2012 р. становила лише 6,8%, що свідчить про їх низьку конкурентоспроможність на міжнародних ринках.

Сьогодні Україна належить до держав із надмірним рівнем відкритості економіки, про що свідчать показники відношення експорту (імпорту) до ВВП. Зокрема, коефіцієнт імпортової залежності 2011 р. перевищив порогове значення (30%) і становив 50,7%. Рівень відкритості економіки України, який розраховується як відношення зовнішньоторговельного обігу до ВВП, у 2012 р. становив 87,2%. Зауважимо, що за нашими розрахунками в Польщі рівень відкритості економіки становить 72%, а в розвинених європейських країнах цей показник майже удвічі менший і не перевищує 50% (Великобританія – 42,9%, Франція – 43,6%) за позитивного сальдо зовнішньої торгівлі. Це свідчить про ефективність політики протекціонізму, яка реалізується в розвинених країнах ЄС, та її позитивний вплив на зовнішньоекономічну безпеку.

В Україні, поряд із проблемою надмірної відкритості економіки, існує істотна загроза для виробничої та фінансової сфер життєдіяльності внаслідок перевищення обсягів імпорту над експортом, що обумовлює недостатнє надходження валютних коштів в економіку та нездатність забезпечити закупівлю стратегічних імпортних товарів на належному рівні. Про вплив цієї загрози свідчать значення коефіцієнта покриття експортом імпорту упродовж досліджуваного періоду, яке не відповідало критеріям економічної безпеки – було меншим за одиницю.

Наслідки дії дестабілізуючих чинників, що виникають у процесі зовнішньоекономічної діяльності, негативно впливають на теперішній стан і подальший розвиток економіки України, зумовлюють необхідність застосування системи заходів державними органами влади. Поняття управління зовнішньоекономічною безпекою охоплює такі елементи: визначення загроз, вибір критеріїв і показників їх виміру, розрахунок порогових значень і відхилень, виявлення потенційно можливих наслідків відхилень, дослідження та вжиття ефективних заходів протидії цим загрозам [7].

На кожному з цих етапів необхідно враховувати інституціональну складову зовнішньоекономічної безпеки, яка виявляється дією сприятливих і загрозливих чинників у результаті формування певних «правил гри» на зовнішніх ринках.

Процес європейської інтеграції України потребує також удосконалення та узгодження зі стандартами ЄС інституціонального забезпечення не лише міжнародної торгівлі, а й сфери промислового виробництва, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних товарів на європейських ринках. Зокрема, доволі жорсткі вимоги встановлюються в ЄС до якості продовольчої продукції. Тому поряд із оцінкою показників імпорту продовольства та частки сировинних товарів в експорті необхідно оцінювати частку продовольчих товарів в експорті, що дозволить певною мірою оцінити міжнародну конкурентоспроможність українських підприємств харчової промисловості та відстежувати вплив зміни норм і правил технічного регулювання на структуру експорту.

Отож, пропонуємо в процесі оцінки інтегрального показника зовнішньоекономічної безпеки держави використовувати індикатор «частка продовольчих товарів у загальних обсягах експорту товарів» (порогове значення – не більше 5%), що допоможе охарактеризувати перспективність чи недієздатність експорту українських підприємств, визначити сучасну тенденцію попиту на світових ринках і забезпечити стійкість продовольчих товарів.

Особливість участі України у світових інтеграційних процесах, загострення глобальної конкуренції та неможливість системної інтеграції з Європейським Союзом у короткостроковому періоді зумовлюють актуальність досягнення в нашій країні відповідності з технічними регламентами ЄС і системами стандартизації.

У галузі економічної та секторальної співпраці переговори охопили 14 із 25 сфер співробітництва, в межах яких має збільшитися частка українського експорту на внутрішньому ринку Євросоюзу. Адже метою створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС є формування спільного економічного простору шляхом поступової економічної інтеграції до спільного європейського ринку [8].

На думку вітчизняних дослідників, зокрема А. Меленчук, наявність позитивних моментів утворення ЗВТ із ЄС зумовлена хоча б тим, що, з огляду на оптимальні умови доступу на ринок та географічну близькість, торгівля між Україною та цією організацією може становити 60% від загального торговельного обігу. Крім того, аналіз, здійснений авторитетними консалтинговими установами (залученими Єврокомісією), засвідчив, що створення ЗВТ позитивно вплине на легку промисловість, машинобудування й деякі підгалузі сільського господарства [9].

У Євросоюзі створена система технічного регулювання, яка сьогодні у світі розглядається як найбільш ефективна модель для міжнародного співробітництва, оскільки визначально створювалась для формування єдиного економічного простору. Це закріплено у звіті Європейської економічної комісії ООН за 2003 р. [12].

Оцінка можливих наслідків для державного сектора:

1. Зобов'язання в межах Угоди передбачають завершення процесу реформування системи технічного регулювання країни, яке було розпочато понад десятиріччя тому.

2. У результаті повної імплементації Угоди Україна створить систему технічного регулювання, що буде горизонтально гармонізована з відповідною системою ЄС і підтримуватиметься у такому стані.

3. Технічна допомога, передбачена Угодою, є важливим елементом допомоги ЄС виконати зобов'язання, які взяла на себе Україна [11].

У результаті запровадження в Україні європейської системи технічного регулювання українська продукція на ринках ЄС конкуватиме на рівних умовах із продукцією країн-членів ЄС, що, своєю чергою, забезпечить збільшення обсягів українського експорту до європейських країн, покращення інвестиційного клімату та підвищення темпів зростання промислового виробництва.

Українська система технічного регулювання потребує реформування, а саме:

- складна структура вимог та дотримання системи технічного регулювання уповільнює розвиток бізнесу, конкурентоздатності та економіки взагалом. Такий режим обмежує економічний потенціал держави;

- спрямована позачергова перешкода за невідповідності стандартів новітньої технології, яка не впроваджується, гальмується модернізація підприємств бізнесу, уповільнення нових споживчих товарів, як наслідок концептуальність низького рейтингу конкурентоспроможності;

- за впровадження новизни товару чи технології державне регулювання виробничою сферою створило обов'язкові технічні стандарти, які не дають змоги продукції покращити виробничий процес;

- негарантована якість продукції та неефективне дотримання формальної складової;

- без реформування системи технічного регулювання України не вдасться досягти обраної мети про впровадження Угоди про вільну торгівлю (ЗВТ);

- неузгодженість і суперечність положенням і застосуванням стандартів технічного регулювання.

Добровільна сертифікація продукції є засобом конкуренції товаровиробників на врівноважених конкурентних ринках, де пропозиція перевищує можливі коливання попиту. Вони іменуються як «риннок покупця» або «малоактивний чи перевантажений ринок». Робота на таких ринках спонукає виробників товарів активно підвищувати стандарти їх виготовлення, щоб тимчасово отримати монополні права на їх продаж. Тому виробники зацікавлені у розробці нових стандартів, добровільній сертифікації власної продукції. Ці процедури є засобами боротьби з конкурентами за покупця. Завдяки їм виробники мають змогу демонструвати покупцям високу якість, безпечність і надійність власної продукції порівняно з тією, що не пройшла процедуру відповідності певним технічним вимогам [10].

З прийняттям Верховною Радою України законів «Про стандартизацію», «Про підтвердження відповідності», «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» національна система технічного регулювання розпочала адаптуватися до міжнародних, насамперед європейських, вимог [12].

Це початковий етап співробітництва України та ЄС за укладання угоди та спільної роботи із партнерством шляхом ефективною реалізації.

Отже, вказані аспекти економічної безпеки України сформулюють сприятливий вступ до ЗВТ. Оцінивши ступінь міжнародної торгівлі України, застосовано методичний підхід та запропоновано в процесі оцінки інтегрального показника зовнішньоекономічної безпеки держави використовувати індикатор «частка продовольчих товарів у загальних обсягах експорту товарів», щоб відстежувати вплив зміни норм і правил технічного регулювання на структуру експорту. В результаті Україна в умовах імплементації стандартів технічного регулювання ЄС отримає очікувані економічні переваги для українських виробників, що дозволить розвиватись на рівні європейських вимог і сприятиме поглибленню співробітництва з країнами ЄС, ефективно зміцнить рівень економічного розвитку та концепцію зростання в структурі зовнішньої торгівлі, що розвине попит на світових ринках.

Висновки. З метою економічного розвитку українського експорту виявляємо потребу посилити систему національної стандартизації, яка буде конкурентоздатною і не призведе до втрати основної позиції на ринках країн Європи. Україна знаходиться в складній та безпосередньо не в збалансованій системі, про що свідчить вироблення продукції за застарілими стандартами.

Систематизація технічного регулювання сприятиме ефективному усуненню бар'єрів, щоб забезпечити розвиток і співпрацю з країнами ЄС. Процес європейської інтеграції України потребує також удосконалення та узгодження зі стандартами ЄС, інституціонального забезпечення не лише міжнародної торгівлі, а й сфери промислового виробництва вітчизняних товарів на європейських ринках.

У результаті запровадження в Україні європейської системи технічного регулювання українська продукція на ринках ЄС конкуруватиме на рівних умовах з продукцією країн-членів ЄС, що, своєю чергою, забезпечить збільшення обсягів українського експорту до європейських країн, покращить інвестиційний клімат і підвищить темпи зростання промислового виробництва.

---

1. Зовнішньоекономічна безпека. «Необхідність державного регулювання процесу відкриття національної економіки». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/book/rozdil/rozd15.htm>

2. Сухоруков А. І. Національна економічна безпека: навч. посібник / А. І. Сухоруков, С. З. Петрук; за ред. А. І. Сухорукова. – Житомир: Рута, 2010. – 384 с.

3. Про затвердження методики розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економіки України від 02 березня 2007 р. № 60. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.expert-ua.info/document/archivepa/law5xwqoi/index.htm>.

4. Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами у 2008–2012 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

5. Товарна структура зовнішньої торгівлі України у 2008–2012 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

6. Валовий внутрішній продукт України у 2008–2012 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

7. Коковський Л. О. Сучасні проблеми зовнішньоекономічної безпеки України та напрями їх подолання / Л. О. Коковський. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=738>.

8. Меленчук А. Угода про асоціацію: чого чекати українцям? / А. Меленчук // Віче. – 2012. – № 8.

9. Влялько І. Проект Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом: аналіз положень щодо створення зони вільної торгівлі / І. Влялько // Віче. – 2013. – № 22.

10. Аналітична записка: Політика технічного регулювання: «оцінка ефективності, вибір сприятливого моменту та пріоритетів реформування», за матеріалами «Інституту економіки та прогнозування НАН України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ukrinterstandard.com/shared/files/file/ANALITHCAL%20NOTE.doc.

11. Гармонізація технічного регулювання, стандартів та оцінки відповідності. Угода про оцінку відповідності та прийнятність промислових товарів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/ua/Ukraine_EU_project/materials/AA_title_4/barriers/harmonisati.

12. РБК Україна. Модель технічного регулювання, запроваджена в ЄС, є найбільш ефективною для міжнародного співробітництва, – фахівці. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rbc.ua/ukr/finance/show/model_tehnicheskogo_regulirovaniya_vvedennaya_v_es_yavlyaetsya_naibolee_effektivnoy_dlya_mezhdunarodnogo_sotrudnichestva_spetsialisty_06042010.

13. Сучасні наукові дослідження в галузі економічної безпеки: навчальний осібник / укл.: проф. І. П. Мойсенко, проф. М. І. Флейчук, доц. І. Г. Бабець. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 196 с.

Курницька В. Ю. Методика оценок внешнеэкономической безопасности Украины.

Рассмотрены современные угрозы национальной экономической безопасности. Рассмотрена оценка внешнеэкономической безопасности, которая позволила оценить степень соответствия показателей международной торговли Украины и выявить ряд негативных тенденций в этой сфере. Проанализирована сфера технического регулирования и основы стандартизации. Предложен индикатор части продовольственных товаров в экспорте, который позволит в определенной степени отслеживать влияние изменения норм и правил технического регулирования на структуру экспорта.

Обоснованы отличия технического регулирования в развитых странах ЕС, и ее положительное влияние для внешнеэкономической безопасности государства.

Ключевые слова: внешнеэкономическая безопасность, внешнеэкономическая деятельность, индикатор, пороговое значение, экспорт, внешняя торговля, импорт, стандартизация, техническое регулирование, конкурентоспособность.

Kyrnytska V. U. The methodical estimation of external economic safety of Ukraine.

The article considers contemporary threats to national economic security. It is calculated the estimation of foreign economic security enabling to assess the degree of conformity of indexes of Ukraine's international trade and identify a number of negative trends in the field.

The sphere of technical regulation and the basis of standardization are analyzed. An indicator of the share of food products in the export which to some extent enables to monitor the impact of changes in the standards and rules of the technical regulation on the exports structure is suggested. The author grounded the distinctions of the technical regulations in the developed countries of the EU and their positive impact on the foreign economic security of the state.

Trade in goods of Ukraine with the EU countries is characterized by the tendency to decrease in export volumes indicating the need for technical regulation system reform outlining the unsatisfactory state of Ukraine's foreign trade.

The rapid growth of imports of both parties after the abolition of import tariffs will restrain the technical barriers – the differences in the requirements to the product quality, its characteristics, and conformity assessment procedures. Now they are the main obstacles to foreign trade of Ukraine, and especially with the EU.

The introduction of European standards of technical regulation is considered by us, on the one hand, as a catalyst for structural integration of Ukraine and the EU as far as it will provide an increase in the share of Ukrainian exports to the European market and improve the structure of foreign trade. On the other hand, we consider the cooperation between Ukraine and the EU countries, on reforming the national system of technical regulation as an effective tool for activation of export activity of competitive industries, deepening of international sectorial cooperation as the basis to strengthen the production, foreign economic and investment components of economic security.

Under the conditions of the intensification of integration of Ukraine's economy into the global economic system the issue of the external economic security is becoming increasingly important. As a result of the introduction in Ukraine of the European system of technical regulation Ukrainian products on EU markets will compete on equal terms with the products of the EU Member States.

Key words: external economic security, foreign economic activity, indicator, threshold value, export, foreign trade, import, standardization, technical regulation, competitiveness.

Стаття надійшла 1 квітня 2014 р.